

OKULDA DEĞERLER EĞİTİMİ¹

Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

Giriş

“Çocuklara sorumluluk bilinci vermeliyiz, çevremizi koruyalım, yaşlılara yardım etmek gerekir, dürüstlük önemlidir, her şeyin başı sevgidir, başkasının hakkını almamalı...”. Bu vb. sözleri söylerken, bazılarımız değerler eğitimi, bazılarımız ahlak eğitimi, bazılarımız karakter eğitimi, bazılarımız etik eğitimi kastediyoruz.

“İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin” gibi kelimeler, davranışlarımıza yön veren ilkelerimizi ve değerlerimizi ifade etmektedir. Dolayısıyla, değer, ahlak, moral, etik, karakter derken, insanın toplum içinde yaşama kurallarını ve bireysel yaşama ilkelerini söylemek istiyoruz.

Değer Nedir?

Değer, arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu demektir. Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Diğer bir tanımla, değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir.

Bir şeyin sahip olduğu kıymet yani niteliğe değer dediğimiz gibi; arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, bizim yanımızda önem dereceleri olan hedeflerimize de değer diyoruz. Davranışlarımıza ve hayatımıza yön veren değerlerin, diğer fiziksel varlıklar gibi somut bir mevcudiyeti yoktur. Değerler ancak eylemle birlikte ortaya çıkar. Biz, adalet ve dostluk değerlerini somut olarak, adil ve dost insanlarda görebiliriz.

Ahlakın değişmeyen değerleri vardır. En önemli toplumsal değerlerin başında saygı, sevgi, sorumluluk gelir. Bütün zaman ve mekânlarda geçerli olan değerlerden bazıları şunlardır: Adalet, alçakgönüllülük, anlayış, arkadaşlık, bağışlayıcılık, bağlılık, barış, cesaret, cömertlik,

¹ Bu yazı, “Okulda Değerler Eğitimi”, **Eğitime Bakış**, Ankara 2010, yıl:6, sayı:18, ss.16-19’da yayımlanmıştır.

² www.mehmetzekiaydin.com Email: mehmetzekiaydin@gmail.com

doğruluk, dostluk, düşünceli olma, empati, güvenilirlik, hoşgörü, istikrarlı olma, işbirliği, itaat, iyilikseverlik, kanaatkârlık, liderlik, merhamet, nezaket, özgüven, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sorumluluk, şükran, tutumluluk, vefa, yardımseverlik, namusluluk (iffet), manevilik, yaşama sevinci, disiplin, söz ve davranışlarda tutarlılık gibi değerler önde gelen değerlerdir.

Değerler Eğitimi

Değerler öğretilbilir ve öğrenilebilen olgulardır. İnsan değerleri bilmiş olarak doğmamaktadır. Değerlerin değişik toplumlarda değişik şekiller alması ve farklı olarak değerlendirilmesi de onların sonradan öğrenilmiş olduğunu gösteriyor. Biz hangi durumda nasıl davranmamız gerektiğini, içinde yaşadığımız toplumun yetişkin bireylerinden veya yaşlılarımızdan öğreniyoruz. Şu hâlde değerler her şeyden önce bir eğitim konusudur. Bu eğitim, sadece okullarda verilen derslerden ibaret değildir. Bir bakıma, bütün toplumu bir okul ve her insanı da bu okulun hem öğretmeni hem de öğrencisi sayabiliriz.

Okullarda Değerler Eğitiminin Gereği

Günümüz dünyasında, akademik başarı kadar, çağdaş hayatın vazgeçilmezi hâline gelen, dürüstlük, saygılı olma, ahlaki değerlere uyma, rahat iletişim kurma, insan ilişkilerine özen gösterme, nezaket kurallarına uyma, inisiyatif kullanma, iş disiplini, temizlik, düzen vb. kavramlar da ön plana çıkmaktadır. Birey bir bütün olarak ele alınmakta, insanı insan yapan özelliklerin geliştirilmesine çaba harcanmaktadır.

Okullar eğitim için çok önemli, vazgeçilmez ve yeri doldurulamaz kurumlar durumundadırlar. Okulları örgün eğitim kurumları olarak nitelendirir, onları yaygın eğitimden ayırırız. Bu ayırım, aslında okulu daha yakından tanımak ve onunla özel olarak meşgul olmak kolaylığı sebebiyledir. Okullar kadar yaygın öğretim hizmeti yapan kurum var mıdır acaba? Okullar, özellikle ilköğretim okulları vatandaşın ayağına kadar gitmekte, zorunlu oluşu sayesinde de yetişmekte olan yeni nesle, ortak değerleri kazandırmaktadır. Ailelerin bir kısmı çocuklarının okula gitmesi ile onlarla birlikte okulun verdiklerinden etkilenmekte, yararlanmaktadırlar.

Değerleri kazanmada okul öncesi eğitimin önemi çok fazladır. Çocuklarımızın sosyal becerilerini geliştirmek için ev ortamı ve ev ortamı dışında kullanabileceğimiz çeşitli yöntemler ve etkinlikler vardır. Ev içinde değerlerin aile bireyleri tarafından oyunların içinde aktarılması, çocukların değerleri dolaylı yoldan edinmesinde oldukça önemlidir. Yine çocuklarla birlikte

tarihî mekânların ve büyük zatların yaşadığı yerlerin ziyareti geleneksel değerlerin çocuğa öğretilebileceği ev ortamı dışında gerçekleştirilebilecek etkinliklerdir. Küçük yaşta öğrenilen değerlerin alışkanlık hâline gelmesi ve pekişmesi okulda aldığı eğitimle devam etmelidir. Bunun için okulda başta öğretmenler olmak üzere tüm personele de görevler düşmektedir.

Okul eğitimi çok önemlidir ancak, her ümidi, örgün eğitim kurumlarına, okullara bağlamak doğru bir düşünce değildir. Okul bilgi verir. Bilginin davranış hâline dönüşmesi, bilgili kişinin iyi ahlaklı, karakterli kişi olması, o bilgilerin duygularla bütünleşmesine bağlıdır. Duygular ise okul çağından çok önce insanda vardır ve belli yönlerde şekil almaya başlamışlardır. Eğitim için okul çağını beklemek, okulun başarısını tehlikeye atmak demektir. Eğer okul öncesinde duygular geliştirilmemiş ve doğru yönlendirilmesine çalışılmamışsa, okulun verdiği bilgiler büyük çapta eğreti kalacak, çocuk onları ezberleyecek, fakat kendisine mal edemeyecektir. İyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlış, güzeli-çirkini teorik olarak öğrenip kuralları, kanunları ezberlediği hâlde, yalan söylemeyi, rüşvet almayı, çalmayı, kişisel çıkarını her şeyden üstün tutmayı, başkalarını bertaraf etmek için onlara iftiralar atmayı, ayıplarını araştırarak, hilelerle onlara zarar vermeyi sürdüren, hatta bunları başarı sayan kimselerin varlığı, onların öğrendiklerini benimseyememiş olmalarındandır.

Günümüzde eğitim alanında da değerler eğitimi önemsenmekte, değerlerin çocuklara nasıl aktarılacağı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Sevgi, saygı, dürüstlük, paylaşma, işbirliği, hoşgörü, önyargısız yaklaşma, şiddetten kaçınma vb. konuları kapsayan eğitim programları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu programlarla amaçlanan, çocukları bu kavramlarla erken yaşlarda tanıştırmak, kendi akran grubuyla birlikte çeşitli masal, hikâye ve grup etkinliklerinden de yararlanarak bu kavramlar konusunda düşündürmektir. Doğal olarak, bu, daha çok bilişsel süreçlere hitap eden bir yaklaşımdır. Fakat değerler yaşantıyla öğrenilir. Bu nedenle sadece bu tarz bir eğitimle değerleri öğretmemiz mümkün değildir. Hayatın içinde uygulamalara da ihtiyaç vardır. Sosyal ortam olan okullarda değerler, çocukların davranış ve tutumlarının sonucunda çevrelerinden gördükleri tepki ve yorumlarla gelişirler. Sınıf içinde oluşan ortak bir sosyal doku, çocukların değerlerini geliştirmesinde zemin oluşturur. Öğretmenler de öğrencilere sorumluluk vererek, olumlu ya da olumsuz pekiştirmeyle öğrencilerin değer sisteminin gelişimine yardımcı olurlar.

Okullardaki değerler eğitiminin amaçlarından biri, öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmaktır. Diğer bir amacı ise “her öğrenciyi hem ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak, hem de “iyi insan”, “iyi vatandaş” olmalarını sağlamak için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar

kazandırıp, onları kendi ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmektir. Bu birinci amaç, yani, “öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmak”, esasen eğitimin en temel amacıdır. Zira o olmadan, belirlenmiş diğer amaçlara ulaşılsa bile çok fazla bir anlam ifade etmez.

Günümüz olayları, birçok veli ve eğitimciyi, akademik başarının tek başına yeterli olmadığını; öğrencinin bilgi anlamında dolu olmasının onu hayatta başarılı kılmaya yetmeyeceğini; sosyal hayatta başarılı olabileceği özellikleri, hayata dair tercihlerinde sağlıklı kararlar verebilecek bilinci, kendini rahat ifade edebilecek özgüveni, ne pahasına olursa olsun haktan ve doğrudan ayrılmayacak dürüstlüğü kazandırmanın dünyada ona verilebilecek en önemli değer olduğunu; bu güzel hasletlerin değerinin hiçbir şeyle ölçülmesinin mümkün olmadığını düşünmeye ve bu konuda çalışmalar yapmaya itmiştir.

Konuyla ilgili bir okul müdürü şunları söylemektedir:³ Değerler eğitimi. Bundan soyutlanmış bir eğitim öğrenciye yazık etmek olur. Çünkü tek bir yöne kanalize edilen, kuru bilgiyle zihinleri doldurulan gençler de hayatta başarılı olabilirler. Ama bu başarı her çeşit mahsulün yetişebildiği, verimli topraklardan oluşan bir araziye sadece kış meyvesinin ekilmesine benzer. Hem tek bir çeşit hem de sadece bir mevsim ürün alınarak heba edilmiş olur o tarla. Öğrencilerimiz ahlaki değerleri temel alan bir akademik eğitimden geçerek sosyal hayatta başarılı olmuş, kendi uzmanlık alanında elle gösterilen bir çalışma disiplini kazanmış ve insani özellikleriyle de etrafına sürekli ışık saçan, çevresinin gıpta ile baktığı tertemiz gençler olacaklar.

Ders Programlarında Değerler Eğitimi

Çocuklarımıza değerlerimizin okullarda öğretilmesi sağlıklı bir toplum oluşturmak açısından son derece önemlidir. Onlara Matematik ve Türkçe derslerini öğretmek ne kadar önemliyse değerleri öğretmek de o kadar gereklidir. Öğretimin sadece zihinsel öğrenmelerle sınırlı kalmayıp, öğrencilerin duygu, tutum vb. davranışların hepsinin geliştirilmesi yani eğitimin bütünselliğini tamamlayan unsurlardan biri de değerler eğitimidir.

Yeni yetişen bir insan için hangi davranışların doğru, hangi davranışların yanlış olduğu bir insanın hayatını hangi temel değerlere yönlendirmesi gerektiği okul ders programlarında doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. Bu çerçevede, değerlerin öğretimi dünyanın her

³ <http://www.yenidunyadergisi.com/index.php?sf=arsivgoku&id1=1579&id2=> (27.03.2010) Çınar Koleji'nin Kurucu Temsilcisi Veysel Kafalı.

yerinde okul eğitiminin amaçları arasında bir şekilde bulunmaktadır. Örneğin, ülkemizde 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk millî eğitiminin genel amaçları arasında yer alan 2. madde şöyledir:

“Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliği’ne bağlı; Türk Milleti’nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.”

Bilindiği gibi, eğitim programlarında yer alan genel amaçlar, tüm okullarda gerçekleştirilmesi istenen devletin uzak hedeflerine yani devletin eğitim politikasına katkıda bulunmak durumundadır. Yukarıda verilen genel amaçlar, Türkiye’deki tüm okullarda ve tüm derslerde ulaşılması istenen özellikleri ifade etmektedir. Buna göre, değerlerin öğretimi tüm derslerin veya tüm okul çalışanlarının ortak hedefidir.

Son yıllarda hızla yok olmaya doğru giden değerlerimizi korumak, çocuklarımıza daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak için Millî Eğitim Bakanlığı yeni geliştirdiği öğretim programlarına doğrudan değerlerimizle ilgili konuları yerleştirmiştir. Bu çerçevede, okullarımızda uygulanan mevcut anaokulu programlarında, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Düşünme Eğitimi derslerinde değerlerin öğretimi ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

Değerler Öğretiminde Kullanılacak Yöntemler?

Bu amaçla da geliştirilen değişik projeler, çalışmalar vardır. Daha çok özel okullarda uygulanan değerler eğitimi, öğretmen asistanlığı programı, akran danışmanlığı ve toplumsal hizmet programı, ahlak eğitimi vb. çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu tür çalışmalarla, çocuklara kendilerinden başkalarına karşı duyarlı olmayı, önyargısız yaklaşmayı, hoşgörüyü, yardım etmeyi, sevgiyi ve saygıyı, sorunları iletişim yoluyla çözmeyi öğretecek ortamlar oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde, karakter eğitimi, değerler eğitimi çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri de “Yaşayan Değerler Programı”dır. Bu çerçevede, bazı okullarda bu çalışmalara, anne-babaların da katılımını sağlamak amacıyla veli toplantıları ve seminerleri yapılmaktadır. Öğrencilere yönelik yapılan çalışmalarda; okulda her ay için bir değer belirlenmekte ve o ay içinde bu değer işlenmektedir. Bazen ayın değerini yaşama biçimi ya da mesleği ile temsil edebilecek ünlü konuklar davet edilerek sınıf seviyelerine göre sohbet toplantıları düzenlenmektedir. Her sabah hazırlanma saati olarak adlandırılan 10 dakikalık sürede sınıf öğretmenleri sınıflarında o ayın değeri hakkında sorular sorarak öğrencilerin düşünüp tartışmalarına ortam hazırlanmaktadır. Yaparak, yaşayarak öğrenmenin etkisi düşünülerek öğrencilerin drama yoluyla değerleri özümsemeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayın değeri ile ilgili kısa hikâyelerin sınıfta okunması, resim yapmaları, kompozisyon yazmaları sağlanmaktadır. Ayın değeriyle ilgili duvar gazeteleri çıkarılmaktadır. Öğretim yılı başında veya her aybaşında öğretmenler toplantı yapıp programla ilgili uygulama önerileri alınmaktadır.

Değerlerin davranışlara yansımaları elbette değerlerle ilgili bilgi olmaktan daha zordur. Burada değerler eğitiminde kullanılacak öğretim yöntemleri önem kazanmaktadır. Anlatma yöntemiyle değerler hakkında öğrenciyi bilgilendirmek mümkündür ama o değerleri kazandırmak için daha çok aktif öğretim yöntemleri dediğimiz yöntemleri kullanmamız gerekmektedir. Şayet değerler eğitimini önemsiyorsak, öğretimi ile ilgili, özel öğretim yöntem ve teknikleri geliştirmeliyiz. Bu çerçevede, “örnek olay incelemesi, dramatizasyon yöntemleri ve eğitsel oyunlar” değerler eğitiminde başarıyla kullanılabilir. Öğretmenlerimizin, gerek hizmet öncesi, gerekse hizmet içi eğitim çerçevesinde değerlerin öğretiminde kullanabilecekleri, öğretim yöntemleri, araç ve gereçleri konusunda yetiştirilmeleri için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Aynı şekilde, öğretmen yetiştiren fakültelerde bu konular üzerinde özenle durulmalıdır. Hizmet içi eğitim programlarında, değerlerin öğretimi de yer almalıdır.

Sonuç

İnsanın hayattaki temel amacı yarına kalmaktır. İnsanın yarına kalmasını istediği şey kendisi dâhil, fark ettiği her şeydir. Öncelikle kendisi, mümkün olduğu kadar uzun süre hayatta kalmak ister, bunun için kaliteli hayatı önemser. Bizzat kendisinin kalamayacağını bilen insan, genleri yarına kalsın, çocukları, torunları yaşasın ister. Değer verdiği şeyleri, inançları yarına kalsın ister. Eserleri devam etsin ister. Bu varoluş çabası içinde kendisinden sonra gelenlere değerlerini bırakmak ister.

Değer aktarımı konusunda günümüz anne baba ve eğitimcilerinin geçmiştekilere göre işleri daha zor görülmektedir. Eskiden toplumun da desteklediği birçok değer, çocuklara yaşantıyla aktarılabilirken, artık sadece yaşantı yeterli olmamakta, bu konuyu bilinçli olarak çocuklara aktarmak için çaba sarf etmemiz gerekmektedir. Çünkü çocuğun üzerindeki tek etken artık sadece aile değildir, sadece okul ya da arkadaş çevresi de değildir. Çocuklarımız artık tüm dünyadaki değişimleri bizden daha önce fark edip, daha çabuk etkilenmektedirler. Dolayısıyla bizim de dünyayı, yeni eğilimleri takip edip çocuğumuzun bunlardan nasıl etkilendiğini araştırmamız gerekmektedir. Unutmayalım, hepimizi tek tek yöneten hayatın temel değerleridir. Bu değerlerin çocuklarımızda gelişimini tesadüflere ya da sosyal çevreye bırakmayıp, bizzat etkin olmak gerekmektedir.

Toplumumuzdaki ahlakî yozlaşmanın giderek arttığı hemen herkes tarafından dile getirilmektedir. Ancak, bunun nasıl giderileceği konusunda ise fazla durulmamakta ya da genel ifadelerin üstüne çıkılmamaktadır. Elbette, ahlak eğitimi sadece okulda başarılacak bir eğitim alanı değildir. Bu sorunun çözümü, tüm toplumun özenle üzerinde durduğu takdirde uzun yıllar sürecek bir çalışmayı gerektirmektedir.

http://www.egitimbirsen.org.tr/egitimebakis/e_bakis18.pdf (25.10.2010)